УДК 631.339

Андрій Ігоревич ХВОСТІКОВ

здобувач, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця
E-mail: Andrewhvostikov@gmail.com

ПРЕДМЕТНА ГАЛУЗЬ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНИХ ТОРГІВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ

Хвостіков, А. І. Предметна галузь дослідження міжнародних торгівельно-економічних відносин в аграрному секторі [Текст] / Андрій Ігоревич Хвостіков // Український журнал прикладної економіки. – 2018. – Том 3. – № 3. – С. 248–255. – ISSN 2415-8453.

Анотація

Вступ*. В сучасних умовах відкритої економіки, де тенденції глобалізації та інтеграції набувають все більшого розмаху, все більше країн активно займаються зовнішньою торгівельно-економічною діяльністю, що відображається у стабільному зростанні обсягу експортно-імпортної діяльності, збільшені обсягу й географічної диверсифікації трудової міграції, активній експансії капіталу з розвинутих країн в країни, які розвиваються.*

Мета *дослідження полягає у визначенні сучасних тенденцій міжнародних торгівельно-економічних відносин в аграрному секторі України.*

Результати. *Важливість аграрного сектору в процесі зростання його залучення до світової торгівлі обумовлена збільшенням питомої ваги в експорті продукції рослинництва, що свідчить про існуючий попит на цю продукцію на світовому ринку й потенційні можливості збільшення присутності вітчизняних товаровиробників за кордоном.*

Висновки. *Міжнародні торгівельно-економічних відносин аграрного сектора України виступають базисом її експортного потенціалу на глобальному ринку, джерелом наповнення бюджету валютними надходженнями та вимагають розробки механізмів стимулювання експортної діяльності та впровадження технологій імпортозаміщення при державній підтримці й інституційному забезпеченні.*

Ключові слова: *міжнародні торгівельно-економічні відносини, аграрний сектор, експорт, імпорт, рослинництво, експортний потенціал.*

Andrii Ihorevych KHVOSTIKOV

applicant, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

SUBJECT FIELD OF STUDY OF INTERNATIONAL TRADE AND ECONOMIC RELATIONS IN THE AGRARIAN SECTOR

Abstract

Introduction. *In today's conditions of an open economy, where globalization and integration are becoming increasingly widespread, more and more countries are actively engaged in foreign trade and economic activity, reflected in the steady growth of export and import activity, increased scope and geographical diversification of labor migration, active expansion of capital from developed countries into developing countries.*

The purpose *of the study is to determine the current trends of international trade and economic relations in the agrarian sector of Ukraine.*

Results. *The importance of the agrarian sector in the process of increasing its involvement in world trade is due to an increase in the share of exports of crop production, indicating the current demand for these products in the world market and the potential for increasing the presence of domestic producers abroad.*

© Андрій Ігоревич Хвостіков, 2018

Conclusions. *International trade and economic relations of the agrarian sector of Ukraine serve as the basis for its export potential in the global market, a source of budget filling in foreign exchange earnings and require the development of mechanisms for stimulating export activities and the introduction of import substitution technologies with state support and institutional support.*

Keywords: *international trade and economic relations, agrarian sector, export, import, plant growing, export potential.*

JEL classification: F 40

Вступ

В сучасних умовах відкритої економіки, де тенденції глобалізації та інтеграції набувають все більшого розмаху, все більше країн активно займаються зовнішньою торгівельно-економічною діяльністю, що відображається у стабільному зростанні обсягу експортно-імпортної діяльності, збільшені обсягу й географічної диверсифікації трудової міграції, активній експансії капіталу з розвинутих країн в країни, які розвиваються. Іншим проявом інтеграції є розвиток міжнародних регіональних інтеграційних об'єднань, до яких відносяться НАФТА, ШОС, БРІКС й ЄС. Географічна й культурна близькість Європейського союзу з урахуванням поточного стану взаємовідносин з північним сусідом України обумовлюють необхідність подальшої інтеграції нашої держави саме до цього об'єднання, що і є найважливішим геополітичним вектором нашої держави. Для успішної подальшої інтеграції України в Європейську спільноту важливим виступає розвиток торгово-економічних відносин з державами цього об'єднання, що можливо шляхом підвищення обсягу участі вітчизняних товаровиробників у світовій торгівлі з відповідною підтримкою з боку державних інститутів. Кожна галузь вітчизняної економіки відіграє свою роль в даному процесі, що і вимагає розробки методологічного й методичного забезпечення підвищення залученості підприємства з урахуванням специфіки їх діяльності. Важливість аграрного сектору в процесі зростання його залучення до світової торгівлі обумовлена збільшенням питомої ваги в експорті продукції рослинництва, що свідчить про існуючий попит на цю продукцію на світовому ринку та потенційні можливості збільшення присутності вітчизняних товаровиробників за кордоном.

Мета статті

Мета дослідження полягає у визначенні сучасних тенденцій міжнародних торгівельно-економічних відносин в аграрному секторі України.

Виклад основного матеріалу дослідження

Незважаючи на велику кількість досліджень у сфері міжнародних економічних відносин, зовнішньоекономічної діяльності, міжнародної торгівлі безпосередній зміст міжнародних торговельно-економічних відносин представлений лише в окремих дослідженнях, а відомі дослідники в даній галузі не зосереджуються на визначенні розбіжностей між торгівельно-економічними відносинами й діяльністю.

Так, А. П. Голіков та О. А. Довгаль визначають їх як відносини між державами або інтеграційними об'єднаннями, які засновані на обмінних та фінансових операціях, а також кооперації та спільному розвитку [1, с. 384].

Р. І. Хасбулатов визначає міжнародне торгово-економічне співробітництво як весь обсяг торгових, виробничо-економічних, фінансових зв'язків і відносин в області торгівлі товарами і послугами за межами національних кордонів, міграції робочої сили. Визначаючи дане визначення ширшим ніж міжнародна торгівля, автор не визначає принципових відмінностей між ними [2].

Є. Ф. Авдокушин характеризує міжнародні економічні відносини як економічні зв'язки між суб'єктами господарювання різних країн і механізм реалізації цих зв'язків [3, с. 13].

Узагальнюючи існуючі навчальні праці закордонних (Александров Є. Л. і Круглов В. Н., Дашкевич Є. А. й Малашевич Д. Г., Мелешко Ю. В., Мічуріна Ф. З., Овчаренко Н. А., Пономарьова Е. С., Рибалкін В. Є., Тахумова О. В., Тітова О. Є.) та вітчизняних (Александров Є. Л. і Круглов В. Н., Дашкевич Є. А. і Малашевич Д. Г., Мелешко Ю. В., Мічуріна Ф. З., Овчаренко Н. А., Пономарьова Е. С., Рибалкін В. Є., Тахумова О. В., Тітова О. Є.) науковців, варто зазначити, що міжнародну економіку розглядають як окремо, так і разом, але питання, які розглядаються в даній сфері є подібними. Так формами міжнародних економічних відносин більшість із зазначених авторів вважають, по-перше, міжнародну торгівлю, які об'єднує всі експортно-імпортні операції між країнами в рамках зовнішньоекономічної діяльності як суб'єктів господарювання (переважно), так і держав, що включає торгівлю товарами та послугами; по-друге, міжнародну трудову міграцію, яка за останні роки внаслідок існуючих геополітичних процесів набула значного масштабу, відчутно впливаючи на рівень розвитку держав через збільшення навантаження на робочі місця й зростання конкуренції за вигідні умови праці, а також через соціальне навантаження на бюджет внаслідок виплат по безробіттю, яке напряму залежить від стану ринку праці; по-третє, міжнародний ринок капіталу й валютно-фінансових відносин, який включає платіжний баланс країни, світову валютну систему, валютний курс та режими його регулювання, міжнародне кредитування та міжнародні кредитні відносини; по-четверте, міжнародну інвестиційну діяльність, яка включає поряд з міжнародними інвестиціями політику стимулювання інвестиційної діяльності шляхом залучення в країну іноземних інвестицій; по-п'яте, міжнародний науково-технологічний обмін й останнє – регулювання міжнародних економічних відносин на національному та міжнародному рівнях, які включають діяльність відповідних організацій. Як бачимо ці форми безпосередньо залежить від предмету взаємодії між сторонами. Іншим аспектом міжнародних торговельно-економічних відносин є сторони взаємодії, відповідно до яких ці відносини розрізняють на таких рівнях: мікрорівень передбачає взаємодію суб'єктів господарювання різних країн, які займаються здійсненням зовнішньоекономічної діяльності, макрорівень передбачає взаємодію на державному рівні між державними установами та урядами різних країн, мегарівень або глобальний відображає відносини між інтеграційними об'єднаннями в рамках світової взаємодії. Враховуючи адміністративно структуру нашої держави й країн Європи варто виокремити мезорівень взаємодії, який передбачає співробітництво на рівні окремих регіонів й областей між відповідними органами виконавчої влади та місцевого самоврядування.

Аграрний сектор представлений галузями рослинництва й тваринництва, який є цілісним комплексом, як слушно зазначають автори [4], що пов'язаний з природними умовами, ресурсами, технічними можливостями й персоналом. Ефективність діяльності підприємств даної сфери пов'язана саме з кооперацією, що передбачає використання продуктів однієї галузі в іншій. Міжнародні торгово-економічні відносини в даній сфері представлені переважно експортно-імпортною діяльністю в торгівлі товарами й окремими проектами науково-технічного партнерства. На жаль, загальний рівень іноземних інвестиції в економіку нашої країни є дуже низьким (близько 1,5% за 2017 р. [5]), а відносно підприємств аграрного сектору вони формуються переважно за кошти самих підприємств і частково фінансуються з державного бюджету.

Як було зазначено однією із найважливіших складових торговельно-економічних відносин є міжнародна торгівля, аналіз якої доцільно представити параметрами динаміки експортно-імпортної діяльності в Україні. Для отримання обґрунтованих висновків для аналізу надамо співставленні дані (без урахування тимчасово окупованої території АР Крим і м. Севастополя). На рис. 1 представлено узагальнені показники експорту і імпорту торгівлі товарами, сальдо і значення приросту.

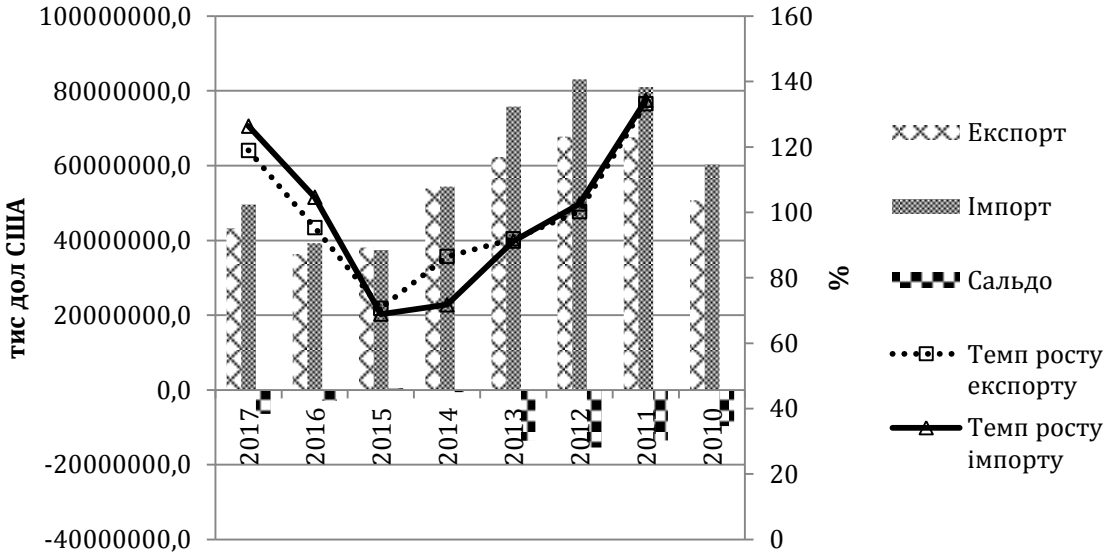

Рис. 1. Аналіз експортно-імпортної діяльності в торгівлі товарами (побудовано за даними [5])

Як бачимо за всі роки, крім 2015 року, має місце від'ємне значення сальдо зовнішньоекономічної торгівлі товарами. З 2012 р. до 2014 р. сальдо скорочувалася, набувши позитивного значення в розмірі 610 млн. дол у 2015 р. З 2016 р. знову почало зростати від'ємне значення сальдо зовнішньоторговельної діяльності за рахунок перевищення темпу росту імпорту над експортом.

На рис. 2 представлений аналогічний аналіз торгівлі товарами за аграрним сектором.

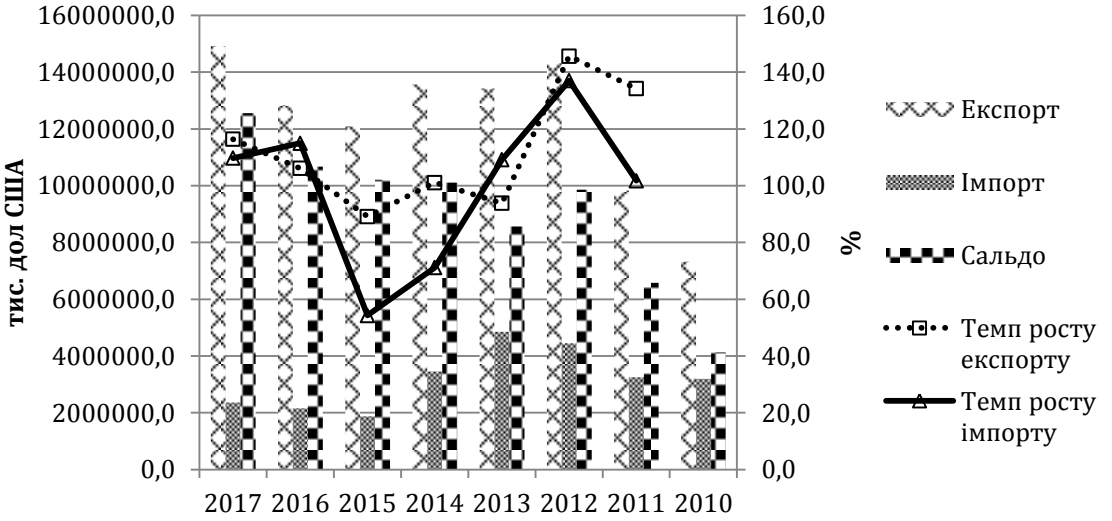

Рис. 2. Аналіз експортно-імпортної діяльності в торгівлі товарами аграрного сектору (побудовано за даними [5])

На відміну від загальної ситуації по Україні даний сектор відрізняється стабільно позитивним значенням сальдо експортно-імпортної діяльності, яке за досліджуваний період стабільно збільшувалося, за виключенням 2013 р., що пояснюються ускладненням геополітичного та внутрішнього-економічного стану нашої держави, коли темп приросту імпорту (109,2%) перевищив це ж значення за експортом (93,8%). Це дозволяє стверджувати, що, на відміну від загальнодержавних значень показників, аграрний сектор виступає як виражений постачальником валютних надходжень і формує таким чином імідж нашої держави в очах зовнішніх контрагентів. Важливим

показником аналізу зовнішньої торгівлі є покриття експортом імпорту товарів, що представлено на рис. 3.

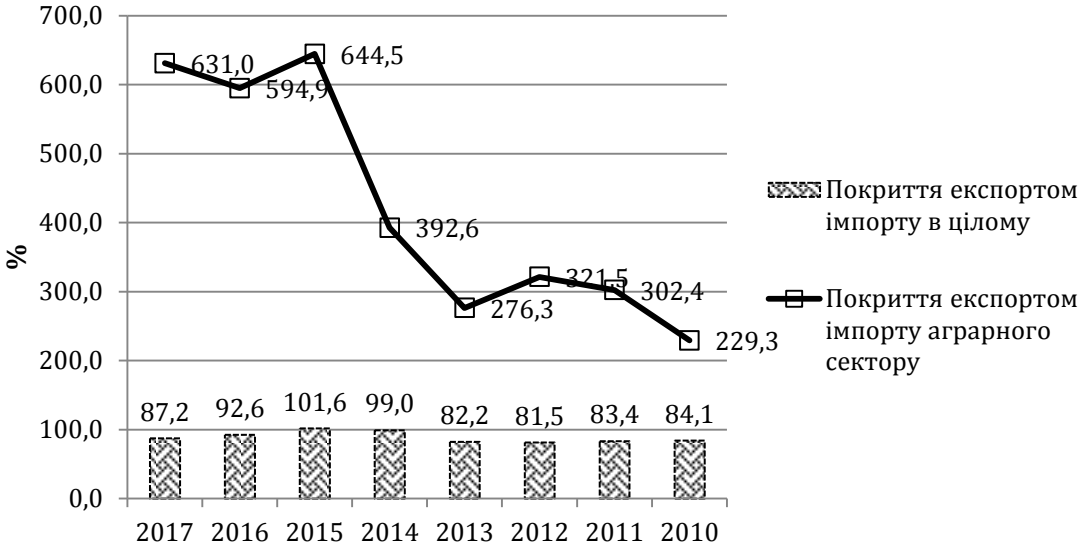

Рис. 3. Динаміка покриття експортом імпорту (побудовано за даними [5])

Як бачимо з рис. 3 з 2014 р. в аграрному секторі стрімко збільшувався цей показник, досягнувши у 2015 р. свого максимуму в розмірі 644,5%. В наступні роки він зменшився, залишаючись між тим на достатньо високому рівні. Ці результати свідчать, що аграрний сектор на відміну від вітчизняної економіки в цілому має потужний експортний потенціал, який успішно реалізовується і має всі тенденції до подальшого зростання. На рис. 4 надано результати прогнозування експорту, здійсненого Національно-науковим центром «Інститут аграрної економіки», який, як ми бачимо, в цілому за обсягом продовжує намічений тренд щодо зростання експорту (рис. 1), але зі зниженням фізичного обсягу експорту пшениці з 2019 року по 2020, та із його подальшим збільшенням до 2025 року.

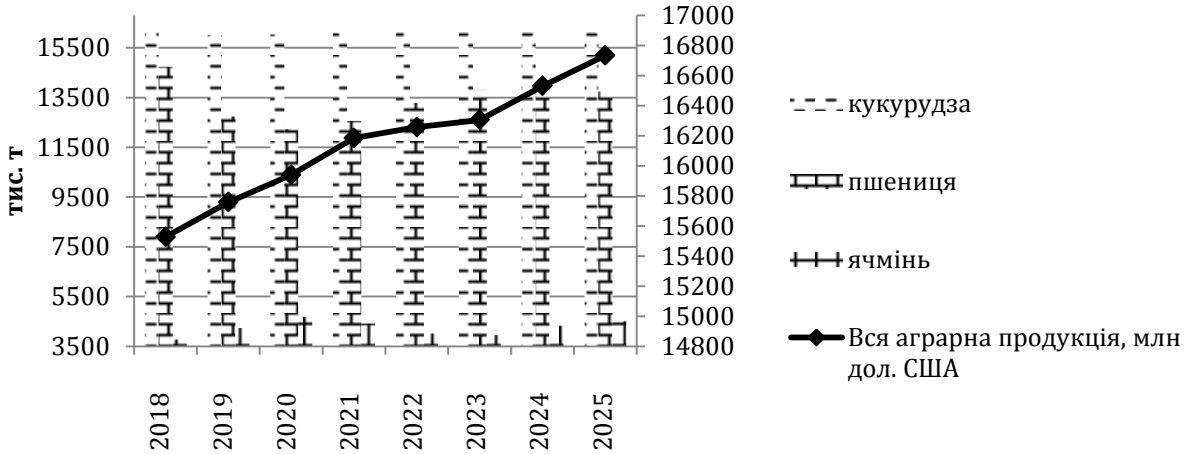

Рис. 4. Прогноз українського експорту відповідно до розрахунків Національно-наукового центру «Інститут аграрної економіки» (побудовано за [6; 7])

Такі висновки є особливо важливими враховуючи виключну роль цього товару в існуючій структурі експорту української продукції аграрного сектору, що наведено на рис. 5. З наведених даних можна стверджувати, що експорт зернових культур з 2012 року складає близько половини всього експорту продукції агросектору. Друге місце посідають жири й олії тваринного або рослинного походження, які займають в середньому близько третини від експорту, але на відміну від зернових їх питома вага поступово 2010 року до 2015 року скорочувалася, а з 2016 року знову збільшилася, та

наразі складає 31%. Третє місце займають насіння та плоди олійних рослин, які переважно представлені соняшником. Всі інші культури разом займають не більше ніж 13%-15%.

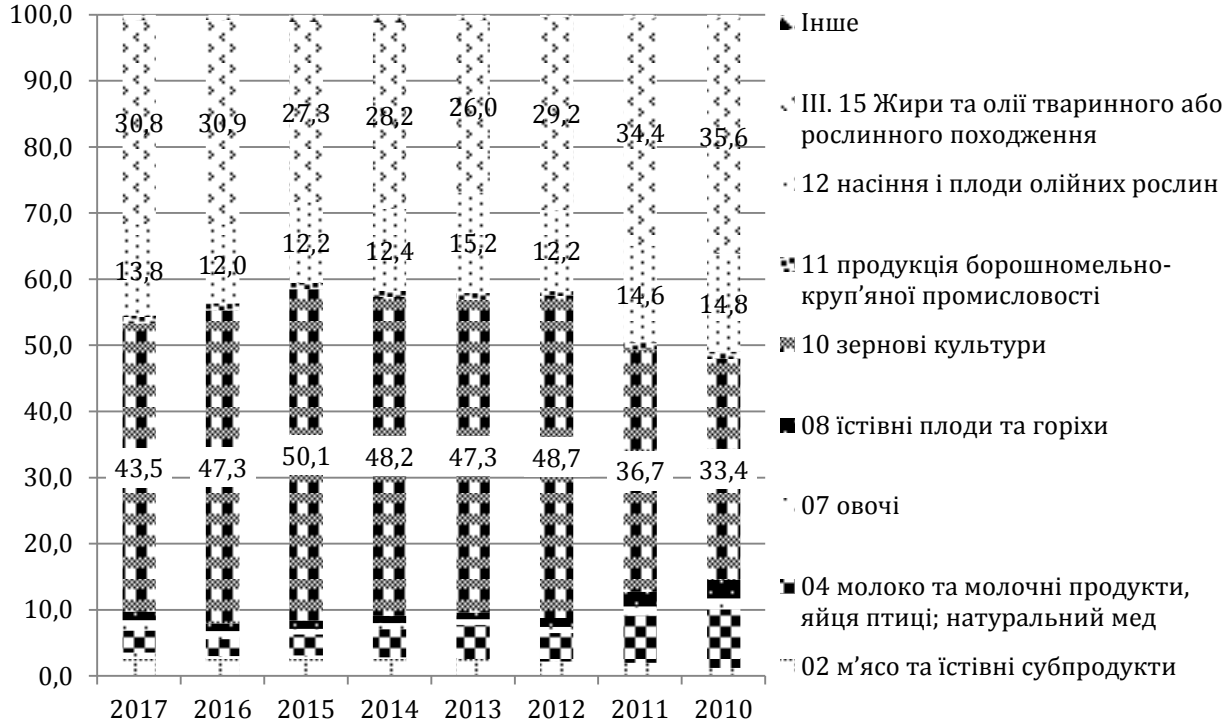

Рис. 5. Структура експорту вітчизняної продукції аграрного сектору

Структура імпорту представлена на рис. 6. На відміну від експорту вона є більш диверсифікованої та сформована такими групами продукції аграрного сектору: в найбільшій мірі Україна імпортує їстівні плоди та горіхи, питома вага яких в середньому складає близько 22%, подібний, але менший обсяг займає риба і ракоподібні, питома вага яких за останні роки поступово збільшується й наразі складає 19,2%.

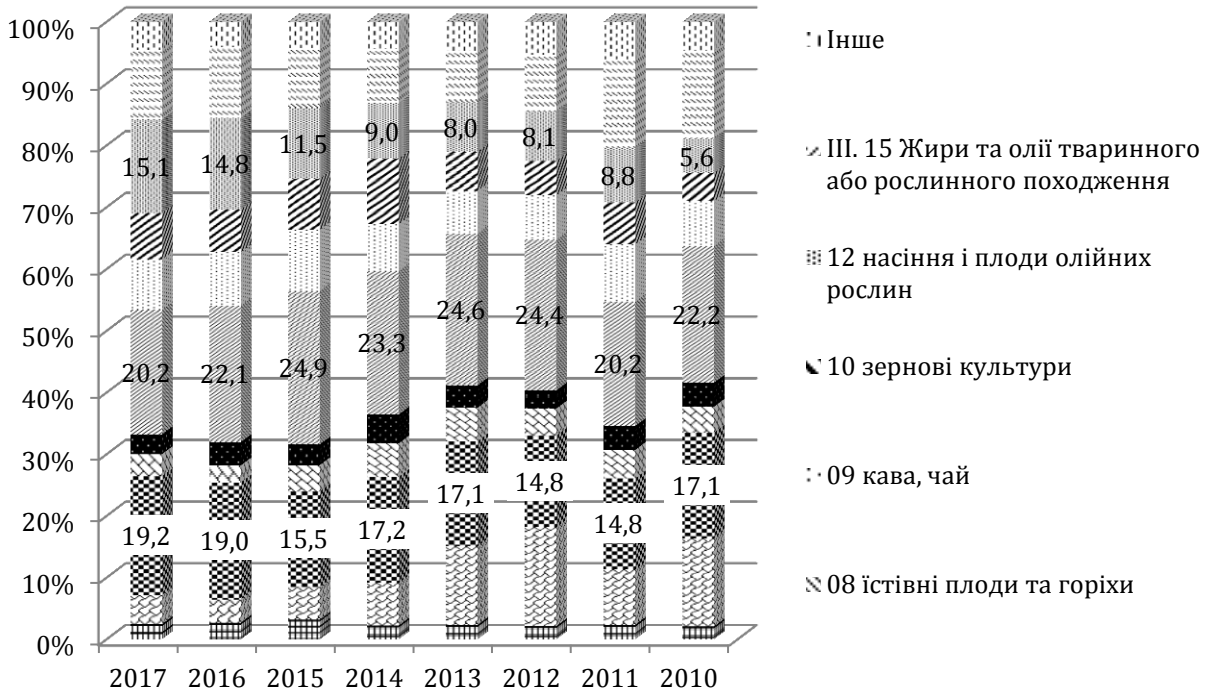

Рис. 6. Структура імпорту вітчизняної продукції аграрного сектору

На третьому місці знаходяться насіння і плоди олійних рослин, питома вага яких суттєво збільшилася з 2010 року (5,6%) до 2017 р. (15,1%). Відчутною є доля імпорту жирів та олій тваринного або рослинного походження, яка в середньому займає близько 11% та кави та чаю – 8%. Також 9% від загального імпорту продукції агросектору складає м'ясо та їстівні субпродукти. В зазначеній структурі особливої уваги вимагає така стаття як «риба та ракоподібні», адже, враховуючи природно-географічні, кліматичні умови, наявні трудові ресурси із відповідним рівнем кваліфікації, рівень капіталомісткості, саме ця стаття імпорту може бути суттєво зменшена шляхом розвитку даної галузі тваринництва в аграрному секторі нашої держави. Так як окремі статті імпорту, до яких варто віднести: каву та чай, окремі види горіхів, окремі види олійних рослин і жирів рослинного походження, на даний момент не доцільно розглядати як перспективні з точки зору імпортозаміщення.

Загальна характеристика ролі аграрного сектору в експорті й імпорті представлена на рис. 7.

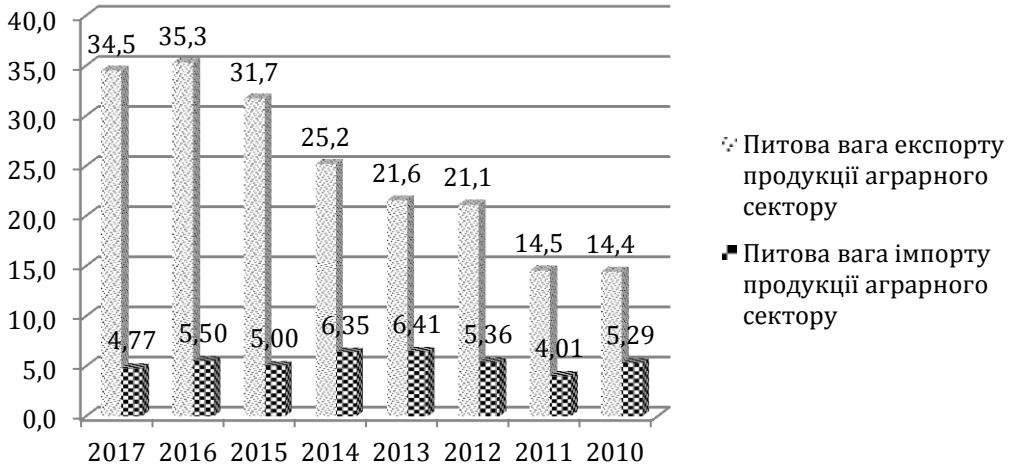

Рис. 7. Питома вага експорту й імпорту продукції аграрного сектору в загальному експорті-імпорті

Висновки та перспективи подальших розвідок

Як бачимо з наведених результатів доля імпорту аграрного сектору коливається в межах 5,3%, із збільшенням в несприятливі роки для економіки держави (2013 та 2014 рр.), та поступовим скороченням до 2017 р. Натомість роль аграрного сектору в експорті стабільно зростає з 2010 р., коли вона складала 14,4% до 34,5% у 2017 р. Якщо збільшення питомої ваги експорту з 2013 р. по 2015 р. мало місце на рівні негативних тенденцій щодо його приросту поряд із загальним скороченням експорту, і даний факт досить складно вважати позитивною динамікою, то збільшення питомої ваги у 2017 р. поряд із поступовим зростанням експорту в цілому, свідчить про значне місце, яке посідає дана галузь в загальній структурі торговельно-економічних відносин в Україні. Таким чином, міжнародні торгівельно-економічних відносин аграрного сектора України виступають базисом її експортного потенціалу на глобальному ринку, джерелом наповнення бюджету валютними надходженнями та вимагають розробки механізмів стимулювання експортної діяльності та впровадження технологій імпортозаміщення при державній підтримці й інституційному забезпеченні.

Список літератури

1. Голіков А. П., Довгаль О. А. Міжнародні економічні відносини : підручник. Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015. 464 с.
2. Хасбулатов Р. И. Международные экономические отношения : учебник для бакалавров.; 2-е изд., перераб. и доп. М. : Издательство Юрайт, 2014. 991 с.

3. Авдокушин Е. Ф. Международные экономические отношения: Учеб. пособие. М.: Маркетинг, 1997. 194 с.
4. Волошанюк Н. В., Сьомка А. К. Аграрний сектор України: тенденції, суб'єкти, перспективи реформування. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2017. Вип. 13(1). С. 45-49.
5. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/
6. Пугачев М. І. Аграрний сектор економіки України в умовах інституційних змін. *Економіка АПК.* 2017, № 5. С. 12–18.
7. Кузьмінов М. В. Розвиток системи підтримки експортної діяльності аграрних компаній. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спец. 08.00.02. Київ: Державний вищий навчальний заклад «Київський національний економічний університет Імені Вадима Гетьмана». 2018, 226 с.
8. Александров Е. Л., Круглов В. Н. Мировая экономика и международные экономические отношения: учебное пособие. М.: Финансовый университет, 2017. 112 с.

References

1. Golikov, A. P. and Dovgal`, O. A. (2015). *Mizhnarodni ekonomichni vidnosy`ny`*. [International economic relations]. XNU imeni V. N. Karazina. Kharkiv. Ukraine.
2. Hasbulatov, R. I. (2014). *Mezhdunarodnye jekonomicheskie otnoshenija.* [International economic relations]. 2nd ed., per. i dop. Izdatel'stvo Jurajt. Moscow. Russia.
3. Avdokushin, E. F. (1997). Mezhdunarodnye jekonomicheskie otnoshenija. [International Economic Relations]. Marketing. Moscow. Russia.
4. Voloshanyuk, N. V. and S`omka, A. K. (2017). «Agrarian sector of Ukraine: trends, subjects, prospects for reform». *Naukovy`j visny`k Uzhgorods`kogo nacional`nogo universy`tetu. Seriya : Mizhnarodni ekonomichni vidnosy`ny` ta svitove gospodarstvo.* Issue. 13(1). pp. 45-49.
5. Official site of the State Statistics Service of Ukraine. Available at: http://www.ukrstat.gov.ua/
6. Pugachev, M. I. (2017). «Agrarian sector of economy of Ukraine in conditions of institutional changes». *Ekonomika APK.* no. 5. pp. 12–18.
7. Kuz`minov, M. V. (2018). *Rozvy`tok sy`stemy` pidtry`mky` eksportnoyi diyal`nosti agrarny`x kompanij.* [Development of the system of support of export activity of agrarian companies**].** Ph.D. Thesis. 08.00.02Derzhavny`j vy`shhy`j navchal`ny`j zaklad «Ky`yivs`ky`j nacional`ny`j ekonomichny`j universy`tet Imeni Vady`ma Get`mana». Kiev. Ukraine.
8. Aleksandrov, E. L. and Kruglov, V. N. (2017). *Mirovaja jekonomika i mezhdunarodnye jekonomicheskie otnoshenija.* [World economy and international economic relations]. M.: Finansovyj universitet. Moscow. Russia.

Стаття надійшла до редакції 07.08.2018 р.